

פתח דבר

כרך זה כקודמו בא לבחון את אתגר סוגיית שמירת שנת השמיטה בהתיישבות החקלאית היהודית בארץ ישראל בעת החדשה, תוך התייחסות להיבטים ההלכתיים, ההיסטוריים, הכלכליים והחברתיים שהיו כרוכים בה.

כרך זה מתייחס לשנות השמיטה תרנ"ו ותרס"ג, ודומה שישנה חשיבות מיוחדת לסקור את הנעשה בשנות השמיטה הללו, שכן אלו נידונו באופן מועט באופן יחסי בספרות ההלכתית והמחקרית, מסיבות מגוונות, וספר זה מנסה להשלים פער זה.

אף כרך זה זה יוצא במסגרת מכון הספרים שעל יד ישיבת הר ברכה.

תודתי נתונה בראש ובראשונה לרב אליעזר מלמד שליט"א, ראש הישיבה ורב היישוב הר ברכה, שיזם פרויקט זה.

לידידי ראשי המכון, מנהליו ועובדיו ולכל המסייעים במלאכה. הרב מאור קיים, ראש מכון הספרים שעל יד ישיבת הר ברכה; ר' יעקב וינברגר, מנהל ישיבת הר ברכה; ר' יוני בוזגלו, מנהל מכון הספרים; ר' אבישי גרינשטיין, מנהל מחלקת המדיה של מכון הספרים; הרב מאור הלוי הורוביץ, שעמל רבות בהגהת כרך זה ובעריכתו; פדות ליברמן, שעיצבה את הכריכה הנאה של הספר; נעה כהן, שסייעה בהשגת אישור פרסומי התצלומים, ונחמה רוזנשטיין שעמלה בעימוד הספר ובהתקנתו לדפוס. כן תודתי לידידי ד"ר חיים ויסמן, שקרא חלקים גם מכרך זה והעיר הערות חשובות.

תודתי הרבה לעובדי הספריות והארכיונים השונים בהם נעזרתי, ובפרט מרים טוראל וכל צוות הארכיון הצינוני המרכזי בירושלים; הדס אביבי מנהלת הארכיון לתולדות רחובות; רנית ירדן מנהלת ארכיון מוזיאון ה'חאן' בחדרה ורחל יפלא מתנדבת בארכיון; נוני ירון מנהלת הארכיון לתולדות פתח תקווה; צוות ארכיון 'בית ראשונים' בנס ציונה, אסתי הרצברג ואהובה כהן; ד"ר ערן טל מנהל ארכיון מכון לבון לחקר תנועת העבודה; לירון גורפינקל, מנהלת הארכיון לתולדות זכרון יעקב, ונעה שרמן גולדפינגר מנהלת מוזיאון גדרה. תודה מיוחדת לידידי היקר יהושפט פופ, מנהל הארכיון לתולדות ראש פנה ע"ש אברהם בלום, על סיועו הרב באיתור חומרים מן הארכיון ובתרגומים מצרפתית.

זכות גדולה נפלה בחלקי, להיחשף לאוסף מסמכים מגנזי הרב נפתלי הרץ הלוי, רבה של יפו, ובנו הרב יוסף הלוי, המשגיח ביקב ראשון לציון, זכר צדיקים לברכה. מסמכים אלו נשמרו ואף קוטלגו בידי ר' יהודה קום ז"ל, חתנו של הרב יוסף הלוי, אך לאחר פטירתו כמעט שנעלמו בתהום הנשייה. לאחרונה הם התגלו מחדש על ידי ד"ר אלי שלזין, נכדו של הרב יוסף הלוי, והנני מודה לו מעומק לבי על ששיתף אותי באוצר יקר זה, ארכיון קום-שלזין. ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים.